

■ Ny avtalsrörelse i ett osäkert ekonomiskt läge

Under hösten 2011 inleds en ny större avtalsrörelse som sedan fortsätter under 2012. Nya löneavtal som berör minst 2,7 miljoner arbetstagare ska slutas i ett läge då arbetsmarknaden under en period har förbättrats snabbt. Samtidigt har osäkerheten kring utsikterna för den globala utvecklingen ökat, vilket även påverkar Sverige. Flera indikatorer för den svenska ekonomiska utvecklingen pekar nu på en inbromsning. Dessa och en mängd andra förutsättningar kommer parterna inom industrin att behöva förhålla sig till när de förhandlar om nya kollektivavtal under hösten 2011. Nivån i industrins löneavtal väntas som tidigare bli normerande för andra avtalsområden på den svenska arbetsmarknaden. Riksbankens bedömning är att lönebildningen, på samma sätt som under de senaste 15 åren, kommer att fungera förhållandevis väl och ge upphov till löneökningar som är förenliga med inflationsmålet.

Finanskrisen bidrog till låga avtalade löneökningar 2010-2011

Till följd av finanskrisen som inleddes 2008 försvann cirka 140 000 jobb i Sverige. Den försämrade ekonomiska utvecklingen och det försämrade arbetsmarknadsläget till följd av krisen kom också att återspeglas i nivåerna på de löneavtal som slöts under avtalsrörelsen 2010. Industrin drabbades hårt av krisen och industriproduktionen sjönk dramatiskt, vilket också kom att påverka nivåerna på industrins löneavtal som i genomsnitt blev 1,75 procent i årlig procentuell förändring. Den genomsnittliga nivån kom sedan att fungera som ett riktmärke för resten av arbetsmarknaden.

Enligt Medlingsinstitutets statistik resulterade avtalsrörelsen 2010 i förbundsvis avtalade (ofta benämnda centralt avtalade) löneökningar i den svenska ekonomin på i genomsnitt 1,7 procent per år under 2010 och 2011, vilket kan jämföras med till exempel avtalsrörelsen 2007 som resulterade i förbundsvis avtalade höjningar på i genomsnitt 2,9 procent per år under perioden 2007-2009.

Förbättrat arbetsmarknadsläge har inneburit en högre löneglidningstakt

Arbetsmarknaden har sedan den finansiella krisen 2008-2009 återhämtat sig snabbt. Det förbättrade arbetsmarknadsläget har också börjat synas i lönestatistiken. Det har inte handlat om stigande löneökningar i förbundsavtalen, vilka ju var bestämda i 2010 års avtalsrörelse. Istället har det förbättrade arbetsmarknadsläget synt i löneökningarna utöver förbundsavtalen (ofta benämnd löneglidning eller restpost) och då främst i näringslivet. Löneglidningen i näringslivet har ökat från en historiskt låg nivå på knappt 0,3 procentenheter 2009 till preliminärt nästan 0,9 procentenheter 2010 (se diagram A18). Under 2011 bedöms löneglidningstakten i näringslivet stiga ytterligare till cirka 1,1 procent. Den totala löneökningstakten (det vill säga förbundsavtal plus löneglidning) i den svenska ekonomin enligt

Diagram A18. Brist på arbetskraft och löneglidning i näringslivet

Källor: Konjunkturinstitutet, Medlingsinstitutet, SCB och Riksbanken

konjunkturlönestatistiken var preliminärt 2,6 procent under 2010 och bedöms bli 2,8 procent under 2011.¹²

Många löneavtal ska omförhandlas under hösten 2011 och helåret 2012

Under hösten 2011 har en ny större avtalsrörelse inletts som sedan fortgår under 2012. Under hösten i år och hela nästa år ska över 500 löneavtal omförhandlas mellan parterna på den svenska arbetsmarknaden (se tabell A1). Förhandlingarna omfattar drygt 2,7 miljoner arbetstagare. Till detta kommer ett stort antal hängavtal som berör uppskattningsvis ett par hundra tusen arbetstagare.¹³ Sammanlagt berörs cirka 2 av 3 arbetstagare i Sverige av avtalsförhandlingarna. Huvuddelen av avtalen löper ut den sista mars och den sista april nästa år.¹⁴

Tabell A1. Större löneavtal som löper ut under hösten 2011 och helåret 2012 – En översikt

Utlöpningsdatum	Sektor/bransch/grupp/avtal	Antal anställda (1000-tals)	Antal förbundsavtal
2011-09-30	Tjänstemän inom industrin	170	18
2011-10-31 – 2011-12-31	Bl.a. tjänstemän (TEKO), akademiker inom bank och försäkring, revisions- och konsultföretag	23	22
<i>Hösten 2011</i>		<i>193</i>	<i>40</i>
2012-01-31	Främst arbetare inom industrin	380	39
2012-02-29	Bl.a. motorbranschen	90	39
2012-03-31	Bl.a. detaljhandel, IT och telekom	470	217
2012-04-30	Bl.a. kommuner, bemanningsföretag	1 180	107
2012-05-31	Bl.a. hotell- och restauranger, kommunikation- och serviceentreprenad	140	51
2012-06-30 – 2012-08-31	Bl.a. LO-förbunden inom Samhall, friskolor (KFO)	75	21
2012-09-30	Bl.a. staten	160	15
2012-10-31 – 2012-12-31	Bl.a. callcenters, tidningsdistributörer, ombordanställda	23	8
<i>2012</i>		<i>2 518</i>	<i>507</i>

Anm. TEKO = Sveriges Textil och Modeföretag och KFO = Kooperationens förhandlingsorganisation

Källa: Medlingsinstitutet

Industrins avtal väntas bli lönenormerande även i denna avtalsrörelse

Det så kallade industriavtalet har haft stor betydelse för lönebildningen i Sverige sedan andra hälften av 1990-talet.¹⁵ Under 2010 sa Teknikföretagen upp industriavtalet som bland annat har reglerat

¹² Om löneökningstakten istället mäts med hjälp av nationalräkenskapernas lönesummor och arbetade timmar var ökningstakten av timlönerna klart lägre under 2010. Olika statistiska effekter, såsom till exempel förändringar i frånvaro till följd av semester och av arbetstidens förläggning, förändringar av bonusutbetalningar och andra skattepliktiga löneförmåner, ligger bakom detta. Även utfasningen av krisavtalen inom industrin kan vara en tänkbar förklaring till att nationalräkenskapernas timlöner ökade klart långsammare under 2010. För mer läsning om detta se SCB, *Sveriges ekonomi – Statistiskt perspektiv*, 2010:4.

¹³ Ett hängavtal är ett avtal som tecknas mellan en arbetstagarorganisation och ett enskilt företag som inte är medlem i ett arbetsgivarförbund.

¹⁴ Detta innebär att den kommande avtalsrörelsen är något mindre i omfattning jämfört med avtalsrörelsen 2010, då fler än 550 löneavtal slöts för drygt 3,3 miljoner arbetstagare.

¹⁵ Industriavtalet har gällt sedan 1997 och har blivit en viktig institution i svensk lönebildning. Industriavtalet inrättades efter avtalsrörelsen 1995 då parterna på den svenska arbetsmarknaden inte lyckades samordna sina avtalsförhandlingar. Efter industriavtalets inrättande har samordningen fungerat bättre och industrins kollektivavtal har kommit att bli ett riktmärke för övriga avtalsområden.

förhandlingsordningen inom industrins avtalsområden.¹⁶ Ett nytt industriavtal blev klart i juni i år och trädde i kraft vid halvårsskiftet. Det nya industriavtalet innehåller bland annat tydligare skrivningar om industrins lönenormering och löneledande roll, regler för tidsmässig samordning av industriarbetarnas och industritjänstemännens avtalsförhandlingar samt en förstärkning av de opartiska ordförandenas medlarroll.¹⁷ Trots att inte alla parter som undertecknade det gamla industriavtalet har undertecknat det nya industriavtalet kan ovan nämnda faktorer bidra till att lönenormeringen från industrins sida blir stark även i avtalsrörelsen 2011-2012.¹⁸ I januari i år kom också fackförbunden för arbetare och tjänstemän inom industrin överens om att samordna avtalsförhandlingarna under hösten. Facken inom industrin överlämnade sina avtalskrav den 30 september i år i enlighet med denna överenskommelse. Avsikten är att de nya löneavtalen ska vara klara senast den 30 november i år.

LO:s rekommenderade avtalskrav är på 3,5 procent

I september i år rekommenderade LO sina medlemsförbund att begära 3,5 procent eller minst 860 kronor per månad i ett ettårigt avtal i löneförhandlingarna med arbetsgivarorganisationerna.¹⁹ LO:s rekommenderade avtalskrav innehåller också en jämställdhetspott för avtalsområden med låg genomsnittslön samt en del andra föreslagna förändringar av anställningsvillkor och avtalsförsäkringar (se tabell A2). Förändringarna av avtalsförsäkringarna består i utvidgad omställningsförsäkring, höjda sjukförmåner och högre avtalspensioner.

De LO-anslutna industrifackförbunden IF Metall, GS (Facket för skogs-, trä och grafisk bransch) och Livs reserverade sig mot LO-styrelsens beslutade avtalskrav. Dessa fackförbund har valt att inte ställa sig bakom kravet på en jämställdhetspott. De har samtidigt krävt avtalade lönehöjningar på 3,7 procent eller minst 910 kronor per månad. Fackförbunden för tjänstemännen inom industrin har också ställt sig bakom dessa högre krav på avtalade lönehöjningar.

Högre avtalskrav nu jämfört med förra avtalsrörelsen

I tabell A2 jämförs LO:s rekommenderade avtalskrav med motsvarande krav under de tre senaste avtalsrörelserna.²⁰ Tabellen visar att avtalskraven nu precis som under tidigare avtalsrörelser är ettåriga. Önskar arbetsgivarorganisationerna en längre avtalsperiod blir detta i så fall en del av en förhandlingslösning. Kraven vad gäller nivån på de avtalade lönehöjningarna är nu nästan en procentenhet högre än vad

¹⁶ Uppsägningen trädde i kraft den 31 oktober 2010.

¹⁷ En opartisk ordförande ska enligt industriavtalet tillsättas tre månader innan samt biträda industrins avtalsparter en månad innan det gamla avtalet löper ut. En opartisk ordförande har möjligheter att agera på eget initiativ och kan bland annat begära utlåtanden från industrins ekonomiska råd, lägga egna förslag till lösningar och skjuta upp stridsåtgärder.

¹⁸ Fem fackförbund och tolv arbetsgivarorganisationer har undertecknat det nya industriavtalet. Fackförbundet Pappers, som undertecknade det gamla avtalet, valde nu av olika skäl att inte underteckna det nya avtalet.

¹⁹ LO (Landsorganisationen) är en av tre fackliga centralorganisationer på den svenska arbetsmarknaden. SACO (Sveriges akademikers centralorganisation) och TCO (Tjänstemännens centralorganisation) är de två andra centralorganisationerna. LO organiserar fackförbund för arbetare medan de två andra centralorganisationerna organiserar fackförbund för tjänstemän.

²⁰ Orsaken till att endast LO:s avtalskrav analyseras är att de andra centralorganisationerna nu och även i tidigare avtalsrörelser inte har presenterat några gemensamma avtalskrav som innehåller önskade nivåer på de avtalade löneökningarna.

Tabell A2. LO:s rekommenderade avtalskrav samt löneutfall enligt konjunkturlönestatistiken

Årlig procentuell förändring om ej annat anges

Avtal	2004	2007	2010	2012
<i>LO:s rekommenderade avtalskrav</i>				
Avtalsperiodens längd (år)	1	1	1	1
Krav på lönehöjning	3,2	3,9	2,6	3,5
Krav på lägsta lönehöjning (kr per månad)	650	825	620	860
Låglöne-/jämslaldhetspott (kr per månad)*	250 (<17 500)	205 (<20 000)	125 (<21 300)	100 (<22 400)
Exempel på övriga krav	Garanterad lägsta höjning av semesterlön, ny omställningsförsäkring	Avtalens lägsta löner ska höjas med minst 910 kr per månad	Rätt till heltid, begränsad möjlighet till visstidsanställningar, regler för användande av bemanningsföretag	Utbyggd föräldralön, begränsad möjlighet till visstidsanställningar, förbättringar i avtalsförsäkringar
<i>Resultat/utfall för hela ekonomin**</i>				
Avtalsperiodens längd (år)	3	3	2	?
Löneutfall enligt KL	3,2	3,7	2,7	?
Avtalad lönehöjning enligt MI	2,0	2,9	1,7	?
Genomslag (avtalad lönehöjning i % av avtalskrav)	63	74	65	?

Anm. * Avtalskraven inför 2004 års avtal innebär till exempel att lönerna ska höjas med ytterligare 250 kronor per månad för de avtalsområden som har en genomsnittlig lön under 17 500 kronor per månad.

** Beräkningarna avser genomsnitt under avtalsperioden. Avtalsperioderna mäts i kalenderår (det vill säga inte avtalsår). Beräkningarna för 2010 och 2011 är gjorda med hjälp av preliminära utfall och Riksbankens prognoser.

Källor: LO, Medlingsinstitutet, SCB och Riksbanken

de var under förra avtalsrörelsen. Värt att påpeka är att utfallen för löneökningstakten per år enligt konjunkturlönestatistiken har legat nära nivån på avtalskraven. Tabellen visar också att utfallen för de förbundsvisa avtalade löneökningarna har utgjort i genomsnitt cirka 2/3 av avtalskraven.

Svenskt Näringsliv (SN) har räknat på LO:s rekommenderade avtalskrav. Kostnaden enligt SN för kravet på lönehöjningarna i årlig procentuell förändring inklusive kravet på en lägsta nivå mätt i kronor per månad är 3,9 procent, vilket är 0,7 procentenheter högre än vad motsvarande krav beräknades kosta i förra avtalsrörelsen. Till detta kommer kostnader för föreslagna förändringar i anställningsvillkor och avtalsförsäkringar samt löneökningar utöver de avtalade.

Avtalsförhandlingarna sker i ett osäkert ekonomiskt läge men med en förbättrad arbetsmarknadssituation

Avtalsförhandlingarna kommer nu att pågå efter en period med en förhållandevist snabbt förbättrad arbetsmarknad. Företagens vinster har återhämtats och produktivitetstillväxten i den svenska ekonomin har varit relativt hög. Vinstandelen i näringslivet är dock fortfarande på en relativt låg nivå och bedöms i år att vara fortsatt under sitt historiska genomsnitt (se diagram A19). Tillväxten i arbetsproduktivitet var mycket låg eller negativ under åren 2007 till 2009, vilket medförde att vinstandelen föll. Därefter har tillväxten varit betydligt starkare, vilket ändå betyder att det i genomsnitt har varit i stort sett nolltillväxt i produktiviteten sedan 2007. Den reala arbetskostnaden per timme har ökat något mer än produktiviteten sedan 2007.

Reallönen i hela ekonomin (deflaterad med KPI) ökade kraftigt 2009, men den minskar något i år. Reallöneutvecklingen de senaste åren ser dock olika ut beroende på vilket mått på inflationen som används vid deflateringen. Används till exempel KPIF som inflationsmått så fluktuerar reallönen mindre (se diagram A20).

Avtalsförhandlingarna kommer också att pågå i ett läge då det råder stor osäkerhet om utsikterna för den internationella utvecklingen och därmed också för Sverige. Flera indikatorer för den svenska ekonomins utveckling pekar nu på en inbromsning. Antalet nyanmälda lediga platser enligt arbetsförmedlingen ökar nu inte lika snabbt som tidigare samtidigt som antalet varsel har stigit något. Anställningsplanerna enligt Konjunkturbarometern visar också på en inbromsning av antalet nyrekryteringar de närmaste månaderna. Bristen på arbetskraft har sjunkit eller stabiliserats i flera sektorer enligt barometerdata.

Förväntningarna om framtida löneökningar och inflation enligt Prosperas enkätundersökning har trendmässigt stigit sedan ungefär mitten av 2009. Den senaste undersökningen från oktober visar dock att förväntningarna för både framtida löneökningar och inflation har fallit. Historiska samband mellan löner, inflation och inflationsförväntningar tyder på att de ett-, två- och femåriga löneförväntningarna kommer att stiga de närmaste månaderna för att därefter sjunka tillbaka (se diagram A21).

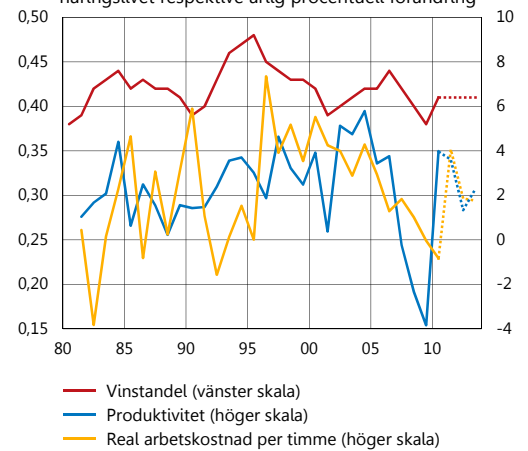
Flera tänkbara orsaker till spänningar i avtalsrörelsen

Det finns flera tänkbara orsaker till att det kan bli spänningar mellan parterna i den kommande avtalsrörelsen. Olika delar av ekonomin har återhämtats i varierande grad sedan krisen. Det är till exempel en stor skillnad hur arbetsmarknaden har återhämtats i industrin jämfört med i tjänstesektorn.²¹ Nivåerna på förbundsavtalen kommer som alltid att vara en central förhandlingsfråga. Under de tre senaste avtalsrörelserna har till exempel LO-förbunden i genomsnitt fått igenom cirka 2/3 av avtalskraven i utfallen av de förbundsvisa avtalen enligt Medlingsinstitutets statistik. Beroende på bland annat parternas bedömningar av utvecklingen av svensk ekonomi framöver kan de få igenom mer eller mindre av detta historiska genomsnitt.

Arbetsgivarorganisationerna har uttryckt önskemål om att de nya kollektivavtalen ska innehålla en högre grad av lokal lönebildning i förhållande till den förbundsvisa lönebildningen. Avtalskonstruktionen har stor betydelse för flexibiliteten i lönebildningen. En högre grad av lokal lönebildning i löneavtalen kan motiveras av att sektorer, branscher eller enskilda företag utvecklas olika framöver. Avtalsperiodernas längd kommer också i detta sammanhang att vara en betydelsefull förhandlingsfråga. Långa avtalsperioder med högre nivåer i förbundsavtalen minskar flexibiliteten i lönebildningen, vilket kunde

Diagram A19. Vinstandel i näringslivet

Bruttoöverskott som andel av förädlingsvärde i näringslivet respektive årlig procentuell förändring

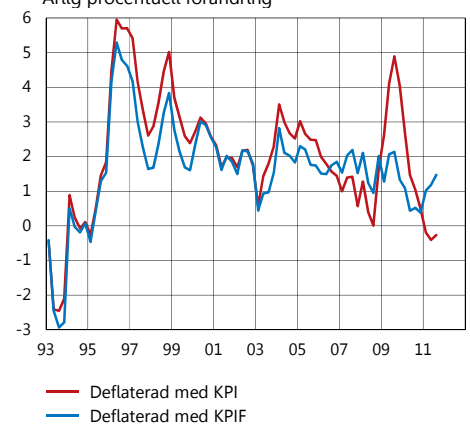

Anm. Real arbetskostnad per timme, deflaterade med förädlingsvärde deflatorn i näringslivet.

Källor: SCB och Riksbanken

Diagram A20. Reallön i svensk ekonomi

Årlig procentuell förändring

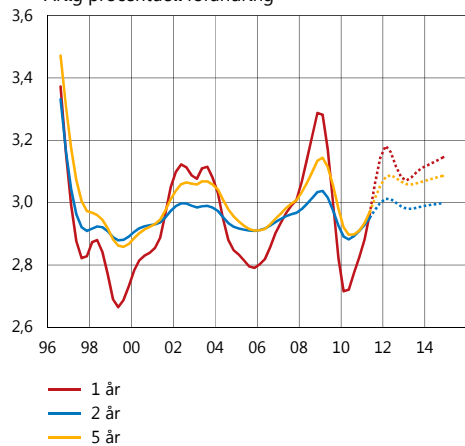

Källor: Medlingsinstitutet och SCB

²¹ Den svaga återhämtningen inom industrin kan delvis förklaras av att en viss andel av den ökade sysselsättningen istället sker inom företagstjänster (vilket är en del av tjänstesektorn). Denna sysselsättningsökning är direkt kopplad till industrin via exempelvis bemanningsföretag, dataföretag och andra konsulttjänster. Industrins ekonomiska råd bedömer att sysselsättningsåterhämtningen inom industrin blir svag de närmaste åren. Se Industrins ekonomiska råd, *Inför 2011 års avtalsrörelse*, juni 2011.

Diagram A21. Löneförväntningar på ett, två och fem års sikt enligt samtliga aktörer. Utfall och modellprognoser

Årlig procentuell förändring

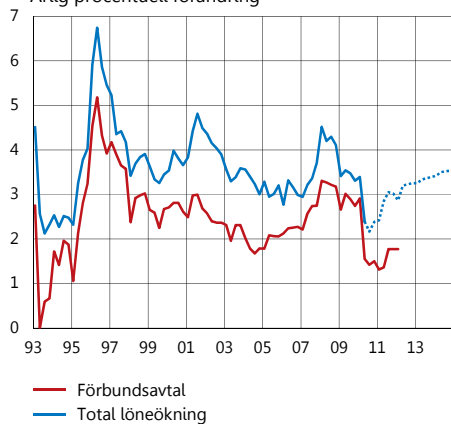

Anm. Modellprognoserna tas fram enligt följande: I den första regressionen används Riksbankens prognos på KPI-inflationen för att prognostisera inflationsförväntningarna framåt i tiden. I den andra regressionen prognostiseras därefter löneförväntningarna med hjälp av de estimerade prognoserna på inflationsförväntningarna.

Källor: TNS SIFO Prospera och Riksbanken

Diagram A22. Totala löneökningar och löneökningar enligt förbundsavtal i Sverige

Årlig procentuell förändring

Källor: Medlingsinstitutet, SCB och Riksbanken

observeras tydligt under framförallt 2009 då flera temporära krisavtal slöts inom industrin för att frångå de redan slutna kollektivavtalen inom sektorn. Även nivåerna på lägstälöner inom respektive avtalsområde kommer att vara en viktig förhandlingsfråga. Arbetsgivarorganisationerna har uttryckt önskemål om att de ska vara oförändrade under denna och flera kommande avtalsperioder.

Något högre löneökningstakt de kommande åren

Under perioden 2012-2014 bedöms lönerna i den svenska ekonomin öka med i genomsnitt cirka 3,3 procent per år (se diagram A22). Denna bedömning baseras på en mängd olika faktorer, till exempel utvecklingen på arbetsmarknaden, företagens vinster och aktuella inflationsförväntningar. Sedan 1998 har de av förbunden avtalade löneökningarna utgjort mellan 50 och 80 procent av de totala löneökningarna i Sverige. Om man antar att detta förhållande består under perioden 2012-2014 innebär Riksbankens prognos för de totala löneökningarna om cirka 3,3 procent per år att förbundsavtalen enligt Medlingsinstitutets statistik kommer att bli mellan 1,7 och 2,7 procent per år.

Löneprognosen viktig för sysselsättnings- och inflationsprognosen

Löneprognosen är en viktig komponent i Riksbankens bedömning av den framtida inflations- och sysselsättningsutvecklingen. Den framtida löneutvecklingen kommer att ha stor betydelse för hur sysselsättningen och arbetslösheten i Sverige utvecklas. Höga reallöneökningar tenderar nämligen att inverka negativt på sysselsättningsutvecklingen.²² Även om löneprognosen huvudsakligen baseras på den ekonomiska utvecklingen, så ger avtalsnivåerna ofta en vägledning om hur de totala lönerna kommer att utvecklas framöver. Om avtalsrörelsen leder till löneökningar som på ett tydligt sätt avviker, uppåt eller nedåt, från Riksbankens prognos kan det få konsekvenser för penningpolitiken.

²² Ekonomisk forskning visar på ett starkt samband mellan reallöner, sysselsättning och arbetslöshet. För sammanställningar av teoretisk och empirisk forskning på detta område, se till exempel Konjunkturinstitutet, *Lönebildningsrapporten 2011* och Nils Gottfries, *Fungerar den svenska lönebildningen?*, bilaga 5 till Långtidsutredningen 2011.